

Boekbespreking

Franssen, H. A. M., *Plannen van onderwijsleersituaties als leeractiviteit, een curriculumtheoretische verkenning*, Vakgroep Onderwijskunde Utrecht, 1985, 282 pagina's (dissertatie R.U. Utrecht).

De studie heeft betrekking op ontwikkelingsprocessen in groepsverband, gericht op het maken van producten die door de leerkracht rechtstreeks te gebruiken zijn bij het realiseren van onderwijsleerprocessen. Dit gebied wordt in het boek aangeduid met 'pedagogisch-didactische teamplanning'. De eerste doelstelling van de studie was naar hoofdzaken beschrijven van genoemde ontwikkelingsprocessen en -producten, de tweede doelstelling betrof het kwalitatief beoordelen daarvan op grond van geëxpliciteerde normen.

Ten behoeve van de beoogde beschrijving is door de auteur een beschrijvingsinstrument ontwikkeld. Het instrument bestrijkt drie hoofddimensies en bestaat in aansluiting daarop uit drie onderdelen, te weten deelname, procesverloop en planningsdoelen. In zijn studie geeft de auteur een verantwoording van het instrument en doet hij verslag van de ontwikkeling ervan. Ook beschrijft hij onderzoek naar het functioneren van het instrument.

Voor de tweede doelstelling heeft de auteur zestien normen geformuleerd waaraan bedoelde ontwikkelingsprocessen zouden moeten voldoen. Ze betreffen onder meer zaken als de rationaliteit van het procesverloop, de plaats van formatieve evaluatie. De normen zijn volgens de auteur zoveel mogelijk gebaseerd op literatuurgegevens en ervaringen.

Vervolgens is het beschrijvingsinstrument op grond van de geëxpliciteerde normen ingevuld, waardoor een instrument ontstaan is ter beschrijving van een optimaal verlopend ontwikkelingsproces. Ook van de afleiding van de normen en genoemde invulling geeft de auteur rekening en verantwoording.

Ten slotte heeft de auteur het beschrijvingsinstrument toegepast op een drietal cases, waarbij nagegaan is in hoeverre het ontwikkelingsproces daarin van de normatieve beschrijving afwijkt.

De studie wordt afgesloten met een curriculumtheoretische nabescherouwing. Daarin pleit de auteur ervoor om de curriculumproblematiek te benaderen vanuit de beide grondcategorieën planning en realisatie.

Allereerst kan worden vastgesteld dat Franssen erin is geslaagd op een heldere manier verslag te doen van de door hem uitgevoerde studie. Het boek getuigt van taaie vasthoudendheid en een consciëntieuze opstelling. Studies op het gebied van de curriculumtheorie behoren niet tot de gemakkelijkste in de onderwijskunde.

Bij de studie van Franssen willen we een aantal kanttekeningen maken. Het beschrijvingsinstrument is opgezet op basis van de algemene plannings-theorie van Dror. Natuurlijk is het het goed recht van de onderzoeker daarvan uit te gaan. Toch blijft het de vraag of daarmee bepaalde categorieën die juist vanuit de curriculumpraktijk zelf, waaraan Franssen zoveel gewicht toekent, van belang zouden kunnen blijken te zijn, niet buiten de horizon vallen. In hoeverre zou een inductieve benadering via een aantal zorgvuldig beschreven cases een complementaire bijdrage hebben kunnen leveren? Deze vraag klemt temeer gelet op het feit dat het beschrijvingsinstrument ook als uitgangspunt wordt gehanteerd voor het aangeven van een optimaal verlopend ontwikkelingsproces. Voor het preciseren van dit optimaal verlopend ontwikkelingsproces worden voorts normen gehanteerd waarbij deels intuïtieve keuzen noodzakelijk zijn. Dat maakt het spreken van een optimaal verlopend ontwikkelingsproces en het geven van een kwaliteitsoordeel aan de hand daarvan over feitelijk verlopende processen tot een hachelijke aangelegenheid. Franssen erkent zeker ook zelf de beperkingen van de door hem gevolgde aanpak. Op zichzelf genomen heeft deze aanpak een inspirerend effect, omdat de lezer wordt gedwongen zelf positie te kiezen ten opzichte van de door Franssen gekozen normen.

F. K. Kieviet

IJzendoorn, M. H. van, L. W. C. Tavecchio, F. A. Goossens en M. M. Vergeer, *Opvoeden in geborgenheid, een kritische analyse van Bowlby's attachment-theorie*, tweede, herziene druk, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1985, f34,75, ISBN 90 6001 932 6.

Het verschijnen van een tweede druk van een wetenschappelijk werk over opvoeding is op zichzelf al zo een zeldzaamheid in Nederland, dat daarin een

aanleiding tot een bespreking kan worden gevonden.

De belangstelling voor het boek is terecht. Niet alleen omdat de auteurs de attachment-theorie van Bowlby op heldere en overzichtelijke wijze uiteenzetten (op zichzelf een verdienste in een betrekkelijk beknopt bestek). Daarnaast wijden zij een (derde) deel aan de verdediging van hun 'verbredingshypothese', waarin wordt gesteld dat het niet strijdig is met de attachment-theorie dat in de ontwikkeling van het jonge kind meer dan één 'gehechtheidspersoon' een belangrijke en positieve rol kan spelen. Dat leidt tot een positievere beoordeling van de rol van vaders, en een bespreking van alternatieve gezinsvormen waarin 'symmetrisch ouderschap' met de daarin vervatte rolwisseling van moeder en vader het kind evenzeer een gevoel van veiligheid, geborgenheid en competentie kunnen geven. Het aantal gehechtheidspersonen moet echter niet te groot worden. De stelling wordt met veel onderzoeksreferenties onderbouwd tot een overtuigend betoog.

Voor ons ligt de 'tweede, herziene druk', een uitnodiging aan de recensent tot vergelijken met de eerste druk. Eén herziening is duidelijk: de goede verkoop heeft de uitgever moed gegeven om het boek nu in een echte drukletter te laten verschijnen. De overige herzieningen vragen speurzinnig en hebben uitsluitend betrekking op vervanging van het woord 'Noten' door 'Noot' als het er om één gaat, en het voorwoord, waarin men één dame niet langer dankbaar is, en een andere inmiddels gehuwd blijkt. Daarentegen zijn enkele drukfouten gewoon meegekomen. Onvoldoende aanleiding om een nieuw exemplaar te kopen. In zulke gevallen zou de uitgever iets bescheidener in zijn aankondiging kunnen zijn.

Conclusie: een helder, goed onderbouwd, aanbevelenswaardig boek. Toch roept het boek een principiële vraag op. Die heeft echter minder te maken met de attachment-theorie dan met de relatie die een dergelijk boek heeft met de theoretische pedagogiek. Van de eerste auteur is bekend dat hij een theoretische pedagogiek met een empirisch karakter voorstaat, en wenst te breken met de meer traditionele, filosofisch gekleurde pedagogiek-beoefening. Ook in dit boek komt dit tot uiting, b.v. op pag. 165 ter zake van Langeveld en Imelman en in de bijhorende noot over Spiecker. Hoe men over die traditionele pedagogiek ook moge denken, en over de daarin onderkenbare richtingen, ze heeft een duidelijk, van andere disciplines goed te onderscheiden, eigen karakter. Dat kan van dit boek als exponent van Leids theoretisch-pedagogisch denken niet worden gezegd: het zou als psychologische tekst niet misstaan. De pedagogiek blijft beperkt tot een motto, ontleend aan Bollnow, een pedagoog die zich met de existentiële filosofie verwant voelt, en tot een niet onderbouwde opmerking in het nawoord ("een in de pedagogiek terecht verfoeide variant van een

rijpingstheorie"). Hoe stelt Van IJzendoorn zich voor zijn theoretische pedagogiek een identiteit te geven die uit meer bestaat dan de toepassing van psychologisch en sociologisch onderzoek op opvoedingssituaties?

N. Deen

R. Tielman (red.), *Socialisatie en emancipatie*. Giordano Bruno, Amersfoort, 1985, 247 pag., f 25,-, ISBN 905013001 1.

De auteurs hebben verschillende dingen met het boek voor ogen. In de eerste plaats hopen zij een Nederlands handboek te leveren op het gebied van de socialisatiesociologie. Zij proberen daarbij zowel in theoretisch als empirisch opzicht de invloed te belichten, die mensen (gewild of ongewild) kunnen hebben op elkaars denken en doen, meer specifiek op het relatief autonoom c.q. emancipatorisch handelen en denken. Hun centrale vraagstelling luidt dan ook: hoe komt een relatief autonome persoonlijkheid tot stand, welke invloed oefenen socialisatieprocessen daarop uit, en wat is het effect van resocialisatieprocessen die beïnvloed worden door emancipatiedoelstellingen?

De vraag hoe menselijke (on)vrijheid en (on)gelijkheid kunnen ontstaan, en onder welke randvoorwaarden daarin verandering te brengen is, pogen de auteurs te beantwoorden met behulp van de studie van het proces van de persoonlijkheidsontwikkeling en de persoonlijke ruimte voor verandering die daarin aanwezig is. Er wordt daarbij verondersteld, dat socialisatieprocessen de persoonlijkheidsontwikkeling beïnvloeden. Essentieel daarbij is de opvatting van socialisatie als een wisselwerking tussen de persoonlijkheidsontwikkeling en de vermaatschappelijking van de mens. In het geval van de emancipatorische socialisatie, is er sprake van socialisatieprocessen die leiden tot de actualisering van de aangeboren potentiële mogelijkheden van het individu oftewel die de ware ik-identiteit tot ontplooiing brengen.

De auteurs signaleren terecht de kloof die er heerst tussen de theorie en de praktijk. Er wordt voorgesteld om te streven naar een algemene socialisatietheorie, hetgeen betekent dat het op dit moment belangrijker is om reflecterend en synthetiserend te werk te gaan, dan om nog meer empirisch onderzoek te verzamelen en te compileren. Een belangrijke bijdrage van dit boek is juist het overbruggen van die kloof tussen theorie en praktijk.

Evaluerend kan gesteld worden, dat het boek een eenvoudige, praktische handleiding geeft binnen het

vakgebied en tevens een illustratie levert van de verscheiden deskundigheid van de auteurs. De heldere voorbeelden en geselecteerde, bewerkte informatie kan voor de leek van groot nut zijn. Als handboek is het misschien niet volledig te noemen, gezien de beknopte vorm en het feit dat er reeds voor een bepaalde stroming binnen de socialisatiesociologie gekozen is, namelijk deze van het symbolisch interactionisme. Dat dit voor sommige auteurs nog een vrij nieuwe weg is, mag af en toe blijken uit een zekere onwennigheid ten aanzien van de onderzoeksaspecten. Zo wordt er bijvoorbeeld herhaaldelijk en dringend gewaarschuwd voor een zogenaamd eclectisme, hetgeen juist als een kenmerk gezien kan worden van het symbolisch interactionisme. Aangezien de auteurs het noodzakelijk achten te vertrekken vanuit het proces van de persoonlijkheidsontwikkeling, ware een bespreking van de diverse centrale dimensies van het socialisatieonderzoek zoals cognitieve-, emotionele-, motivationele aspecten op zijn plaats geweest. Verder zou het interessant geweest zijn om de visie van de auteurs te vernemen in verband met de inbreng van diverse centrale instellingen zoals school, media etc., in relatie tot hun begrippen emancipatie, vrije tijd en intrinsieke motivatie.

Kritiek van ernstiger aard heeft betrekking op het conceptuele kader van het boek. Aangezien de auteurs het proces van de persoonlijkheidsontwikkeling centraal stellen in hun boek, is het onvermijdelijk een aantal basisbegrippen van meer psychologi-

sche aard nader te definiëren en deze te plaatsen in het kader van hun theorie. Dat is echter niet gebeurd. Daardoor krijgt de lezer soms de indruk, dat er teveel als vanzelfsprekend wordt aangenomen waardoor als het ware het hart van het boek ontbreekt. Zo blijft bijvoorbeeld vaag wat de auteurs verstaan onder termen als ik-identiteit en ware zelf binnen hun theorie. Daardoor komt het misschien ook dat bepaalde begrippen niet zo eenduidig zijn. Zo kan men voor de titel 'Socialisatie en emancipatie' ook (resp. beter) lezen 'Ontwikkeling en zelfregulatie'. Verder zou men kunnen zeggen dat een begrip als (zelf)actualisatie beter de gedachten van de auteurs vertolkt dan het begrip emancipatie dat de auteurs kiezen. Hier komt men dan tevens terecht bij een pleidooi voor een meer interdisciplinaire samenwerking op het gebied van de socialisatie bijvoorbeeld tussen de ontwikkelingspsychologie en de socialisatiesociologie. De auteurs maken terecht de opmerking dat de (ontwikkelings)psychologie steeds sociologischer aan het worden is (of de socialisatiesociologie steeds psychologischer?), in de zin van een zogenaamde 'life span development psychology', hetgeen zij als een gunstige ontwikkeling zien. Niettemin lijken zij weinig haast te maken met deze integratie in hun boek. In wetenschappelijk opzicht is het echter zeer wel mogelijk een bewerkelijk compromis te sluiten op interdisciplinair niveau met betrekking tot socialisatie. Een uitwerking hiervan is bijvoorbeeld te vinden in een recent themanummer van het 'Zeitschrift für Sozialisationsforschung und Erziehungssoziologie' (3/1986).

I. V. E. Carlier

Mededelingen

Inhoud andere tijdschriften

Tijdschrift voor Onderwijsresearch
12e jaargang, nr. 1, 1987.

De perceptie van de leraar-leerlingrelatie; constructie en kenmerken van een instrument, door Th. Wubbels, H. A. Créton, J. M. G. Brekelmans en H. P. Hooymayers.

Blending behavioristic and cognitive approaches to the study of education, door H. F. M. Crombag.

Richting van de school en schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs, door P. van Laarhoven, B. Bakker, J. Dronkers en H. Schijf.

Ontvangen boeken

Grob, R., R. Huskens en P. van der Kley (red.), *Eigen-wijs in onderwijs: Beleving, verzuim en verlaten van de school*. Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen, Nijmegen, 1987.

Nijhof, W. J. (red.), *Van beroepsprofielen naar curriculumprofielen*. Een symposium over methoden en technieken en beschouwingen over de relatie tussen beroepskwalificaties en eindtermen. Universiteit Twente, Faculteit Toegepaste Onderwijskunde, Enschede, 1986.

Swanborn, P. G., *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Nieuwe editie. Boom, Meppel, 1987.

Verhallen, S., *Lessen Nederlands voor anderstalige volwassenen in Nederland*. Een inventarisatie van cursussen naar doel en opbrengst. (Nederlandse Taalunie Voorzeten 9). Stichting Bibliographia Neerlandica, 's-Gravenhage.

Wolf, J. C. van der, J. J. Hox (red.), *Kwaliteit van onderwijs in het geding*. Swets & Zeitlinger, Lisse, 1987, f 26,50.

Ontvangen rapporten

Vakbekwaam aan de start. Advies over de voltijdopleiding tot tweedegraads leraar. Commissie ad hoc inzake de structuur van de NLO-opleidingen, Zeist.